

PREVOĐENJE I FUNKCIONALNA STILISTIKA

Stručni prijevod kao vrsta pragmatičnog prijevoda mora, prema Jumpeltu, »prvenstveno prenijeti sadržaje iskaza«. ¹ Stoga jezik stručnih prijevoda ima u prvom redu funkciju prenošenja sadržaja, dok druge funkcije jezika, kao na primjer estetska, imaju tek podređenu ulogu. Radi se, dakle, o problemu semantičke ekvivalencije. ²

U stručnim prijevodima semantička će ekvivalencija rijetko biti uspostavljena supstitucijom stručne terminologije i gramatičke strukture standardnog jezika. Uspostavljanje semantičke ekvivalencije zahtijeva da prevodilac temeljito poznaje ne samo stručnu terminologiju i standardni jezik već i funkcionalne stilove izvornog jezika i jezika — cilja.

Pod pojmom »funkcionalni stil« razumijevamo jezične i stilske norme za različito korištenje jezika: za jezičnu upotrebu u svakodnevnom govoru, u literaturi, u znanstveno-tehničkom, pravnom i administrativnom području itd. Svaki funkcionalni stil je obilježen različitim izborom, kombinacijom i frekvencijom jezičnih i stilskih elemenata. ³ Budući da se funkcionalni stil jednog određenog stručnog jezika realizira u izvornom jeziku i u jeziku — cilju različitim jezičnim i stilskim elementima, stručni prevodilac ima, prema Kolleru, zadatak »da jezičnim i stilskim elementima u izvornom tekstu pridoda one elemente jezika — cilja koji odgovaraju jezičnim i stilskim normama funkcionalnog stila jezika — cilja«. ⁴

Ovaj je rad pokušaj da se prouči proces funkcionalnog prevođenja na sintaktičko-semantičkoj razini s posebnim osvrtom na pasivan način izražavanja. Izvorni jezik je hrvatski ili srpski pravnički jezik, a jezik — cilj njemački pravnički jezik. Predmet ispitivanja su pojedine zakonske odredbe odabrane iz više zakonskih tekstova ⁵ na temelju funkcionalno-jezičnih elemenata koji se u njima ponavljaju.

¹ R. W. Jumpelt, *Die Übersetzung naturwissenschaftlicher und technischer Literatur*, Berlin—Schöneberg, 1961, str. 26.

² O problemu semantičke ekvivalencije vidi J. Filipec, »Der Äquivalenzbegriff und das Problem der Übersetzbarkeit« u: *Neue Beiträge zu Grundfragen der Übersetzungswissenschaft*, zbirka priloga priredena od Neubert i Kade, Leipzig, 1973, str. 18—87; G. Wotjak, »Zur Wahrung der semantischen Invarianz beim Übersetzen« u: *Neue Beiträge...*, str. 71—79.

³ O funkcionalnom stilu u pravničkom jeziku vidi G. Legault, »Fonctions et structure du langage juridique« u: *Meta* 24 (1979), sv. 1, str. 19—25. Općenito o funkcionalnom stilu vidi H. R. Fluck, *Fachsprachen*, München, 1980, 2. izdanje, str. 13; E. Beneš, »Syntaktische Besonderheiten der deutschen wissenschaftlichen Fachsprache« u: *Deutsch als Fremdsprache*, 3 (1966), sv. 3, str. 26; M. Radovanović, *Imenica u funkciji kondenzatora*, Novi Sad, 1977, str. 30.

⁴ W. Koller, *Einführung in die Übersetzungswissenschaft*, Heidelberg, 1979, str. 130.

⁵ a) Zakon o braku i porodičnim odnosima SR Hrvatske, objavljen u »Narodnim novinama SRH« br. 11 od 21. III 1978. Prijevod: Das Gesetz über die Ehe und Familienbeziehungen, Bergmann/Ferid, *Internationales Ehe- und Kindschaftsrecht*, Frankfurt a. M., 1978; b) Zakon o rješavanju sukoba zakona i nadležnosti u statusnim, porodičnim i nasljednim odnosima, Službeni list SFRJ br. 9 od 2. III 1979. Prijevod: 1) Gesetz betreffend die Entscheidung über Gesetzes- und Zuständigkeitskollisionen in Status-, Familien- und Erbbeziehungen, Bergmann/Ferid, Frankfurt a. M., 1979, 2) Das Gesetz über die Lösung von Gesetzes- und Zuständigkeitskollisionen im Bereich des Statusrechts sowie der familien- und erbrechtlichen Beziehungen, prevela Z. Pouch, objavljen u: *Das Standesamt* 7/1959, str. 173—177; c) Zakon o krivičnom postupku, Službeni list SFRJ br. 4 od 14. I 1977. Usporedi: Strafprozessordnung (StPO) idF der StPNov 1978, izdavači: Foregger/Serini, Wien 1978; d) Zakon o obveznim odnosima, Službeni list SFRJ br. 29 od 26. V 1978. Usporedi: Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), izdavač: Larenz, Beck-Texte, München, 1977, 22. izdanje.

1. Općenito se razlikuju dva postupka prevođenja: doslovno prevođenje i slobodno prevođenje. Prema definiciji Ballyja, doslovno prevođenje je supstitucija izvornih sintaktičkih struktura formalno korespondentnim, semantičko jednakovrijednim sintaktičkim strukturama jezika — cilja.⁶

Primjer 1 (čl. 235. Zakona o braku i porodičnim odnosima)

— Odricanje od prava na uzdržavanje nema pravnog učinka.

— Der Verzicht auf das Recht auf Unterhalt hat keine rechtliche Wirkung.

Doslovno prevođenje može predstavljati stilistički posve prihvatljiv postupak prevođenja pod određenim okolnostima.⁷ Teškoće, međutim, nastaju onda kada u jeziku — cilju ne raspolažemo formalno korespondentnim sintaktičkim strukturama za određenu sintaktičku strukturu u izvornom jeziku. Tada prevodilac mora izvršiti transpoziciju:

Primjer 2 (čl. 12. Zakona o braku i porodičnim odnosima)

— Brak je zakonom uređena zajednica života.

— Die Ehe ist eine durch das Gesetz geregelte Lebensgemeinschaft.

Pod transpozicijom razumijevamo prevođenje tekstualnih elemenata izvornog jezika sa semantičko jednakovrijednim ali formalno nekorespondentnim sintaktičkim strukturama jezika — cilja.⁸ U primjeru br. 2 jezične jedinice jezika — cilja *durch das Gesetz* i *Lebensgemeinschaft* formalno ne odgovaraju jezičnim jedinicama izvornog teksta *zakonom* i *zajednica života*, ali usprkos tome su prijevodni ekvivalenti.

2. Stručni prevodilac može postići semantičku ekvivalenciju pomoću transpozicije samo ako je provede s funkcionalnog aspekta:

Primjer 3 (čl. 1. Zakona o rješavanja sukoba zakona i nadležnosti u statusnim, porodičnim i nasljednim odnosima)

— Ovim se zakonom propisuju pravila za rješavanje sukoba . . .

a) Dieses Gesetz schreibt Regeln für die Lösungen von Kollisionen . . . vor. Njemački prijevod priopćuje izvorni tekst korektno, ali to nije funkcionalno adekvatno. Funkcionalno-jezične norme jezika — cilja nisu bile zapažene pri prevođenju i stoga je došlo do nestručne formulacije. Prijevod bi se mogao tek onda označiti funkcionalnim ako bi se prevodilac oslobodio jezičnih normi standardnog jezika i oblikovao prijevodnu verziju u skladu s funkcionalno-jezičnim normama jezika — cilja:

b) Durch dieses Gesetz werden Kollisionsregeln . . . vorgeschrieben.

2.1. U prijevodu b) prevodilac upotrebljava, između ostaloga, i pasivan način izražavanja koji se u njemačkom pravničkom jeziku vrlo često upotre-

⁶ C. Bally, *Le langage et la vie*, Geneve, 1952, citirano prema: W. Wilss, *Übersetzungswissenschaft*, Stuttgart, 1977, str. 115.

⁷ Vidi W. Wilss, op. cit., str. 107.

⁸ Citirano prema: W. Wilss, op. cit., str. 115; usporedi W. Koller, op. cit., str. 76. V. Ivir naglašava da čitalac »ne želi znati kako je izvorna poruka bila oblikovana, nego želi ekvivalent te poruke, oblikovan u skladu s izražajnim mogućnostima i zahtjevima svojega jezika«. »Prenošenje obavijesti u procesu prevođenja« u: *Strani jezici* (1972), sv. 2, str. 89.

bljava.⁹ Pasiv je, naime, bezličan iskaz kojim se izriče da subjekt nije aktivan, da ne obavlja radnju, nego da se radnja vrši na njemu. Vršilac radnje često nije poznat, a ako je poznat, on se u pravilu označava sa *von* ili *durch* i imenicom u dativu odnosno akuzativu. Zbog dominacije pasivnog oblika u njemačkom pravničkom jeziku stručni će prevodilac prenositi i aktivne rečenice izvornog jezika u pasivni oblik jezika — cilja. Inverzijom radnje dobivena je dođuše jedna vrsta semantičke raščlanjenosti, prije svega u akcentskoj cjelini, ali značenje ostaje nepromijenjeno:

Primjer 4 (čl. 22. st. 1. Zakona o braku i porodičnim odnosima)

— ...matičar može dozvoliti da se brak zaključi u prisutnosti samo jedne od osoba, koje namjeravaju stupiti u brak, a da drugu zastupa punomoćnik.

— ...der Matrikelführer kann gestatten, dass die Ehe in Anwesenheit von nur einer der eheschliessungswilligen Personen, während die andere durch einen Bevollmächtigten hierbei vertreten wird, geschlossen wird.

2.2. Ako je u funkcionalnom stilu jezika — cilja na raspolaganju samo jedna jezična jedinica za određenu jezičnu jedinicu u izvornom jeziku, govorimo o odnosu jedan — prema — jedan.¹⁰ U sljedećem primjeru radi se o pasivnom obliku tzv. *Zustandspassiv-a* kojim se ističe stanje nastalo izvršenjem radnje. Ako postoji formalna korespondencija između glagolskih jedinica *Zustandspassiv-a* obaju jezika, u takvim slučajevima može biti adekvatan i doslovni prijevod:

Primjer 5 (čl. 25. st. 2. Zakona o braku i porodičnim odnosima)

— Brak je zaključen ...

— Die Ehe ist geschlossen ...

2.3. Između jezičnih jedinica dvaju tipološki različitih jezika rijetko postoje odnosi jedan — prema — jedan. U pravilu se jedna jezična jedinica izvornog jezika može sparivati s više jezičnih jedinica kao potencijalnih ekvivalenata u jeziku — cilju. Tada govorimo o odnosu jedan — prema — više.¹¹ Pasiv se u hrvatskom ili srpskom pravničkom jeziku najčešće izriče povratnim glagolima.¹² Za refleksivni glagol izvornog jezika koji ima pasivno značenje, stoji u jeziku — cilju na raspolaganju obično više formalnih ekvivalenata:

Primjer 6 (čl. 315. st. 4. Zakona o braku i porodičnim odnosima)

— Odredbe iz stava 2. i 3. ovog člana odgovarajuće će se primjenjivati.

— a) Die Bestimmungen gemäss Abs. 2 und 3 dieses Artikels werden entsprechend angewendet.

b) Die Bestimmungen gemäss Abs. 2 und 3 dieses Artikels finden entsprechende Anwendung.

⁹ *Fingerzeig für die Gesetzes- und Amtssprache*, izdavač: Gesellschaft für deutsche Sprache, 10. izdanje, Wiesbaden 1980, str. 75–77; E. Beneš, »Die sprachliche Kondensation im heutigen deutschen Fachstil«, u: *Linguistische Studien III*, Düsseldorf 1973, str. 41.

¹⁰ Vidi W. Koller, op. cit., str. 157. O semantičkim odnosima ekvivalencije između leksičkih jedinica njemačkog i hrvatskog ili srpskog pravničkog jezika vidi S. Šarčević, »Neki leksički problemi pri prevodenju pravnih tekstova sa hrvatskog ili srpskog na njemački«, u: *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*, 1 (1980), str. 236–239.

¹¹ W. Koller, op. cit., str. 158; W. Wilss, op. cit., str. 175–179, 248–249; Nida-Taber, *The Theory and Practice of Translation*, Leiden, 1974, str. 46–48.

¹² S. Šarčević — N. Sokol, *Njemački za pravnike*, Zagreb, 1980, str. 152.

c) Die Bestimmungen gemäss Abs. 2 und 3 dieses Artikels sind entsprechend anzuwenden.

Osim pasivnog oblika u prijevodnoj varijanti a) postoje i potencijalni ekvivalenti b) i c) koji se u pravničkom jeziku osjećaju kao pasivne konstrukcije, iako se radi o aktivnim glagolima. Spajanjem deverbativne imenice *Anwendung* s *finden* nastaje opisna pasivna konstrukcija¹³ u prijevodu b). U prijevodnom adekvatu c) radi se o opisnoj pasivnoj konstrukciji prema tipu infinitiv + pomoćni glagol.

2.4. S obzirom na sklonost obaju pravničkih jezika pasivnom načinu izražavanja, došlo je do shematizacije jezičnih sredstava u izvornom jeziku kao i u jeziku — cilju.¹⁴ Stoga pravnički jezik kao jezik ekonomičnosti i bezličnosti obiluje raznim formulama pasivnog značenja. Spomenut ćemo ovdje samo jedan tip: verbum abstractum + imenica dopunskog značenja.¹⁵ Radi se o sintagmama s apstraktnim glagolima kao *vršiti*, *obaviti*, *činiti*, *poduzeti*, a u njemačkom jeziku *erfolgen*, *geschehen*, *stattfinden*, *finden* i dr., kojima se samo izriče da radnja teče. O kojoj je radnji riječ, priopćuje imenica u ulozi nadopune.¹⁶

Primjer 7 (čl. 118. st. 1. Zakona o krivičnom postupku)

— Vijeeanje i glasanje obavljaju se u tajnom zasjedanju.

— a) Beratung und Abstimmung erfolgen in geheimer Sitzung.

b) Beratung und Abstimmung finden in geheimer Sitzung statt.

c) Beratung und Abstimmung geschehen in geheimer Sitzung.

Budući da je zadatak apstraktnog glagola da pokreće radnju sadržanu u imenici, on se u pravilu može u prijevodu zamijeniti drugim apstraktnim glagolima a da se pri tome ne mijenja prenesena informacija. Zbog toga u jeziku — cilju postoji više potencijalnih adekvata za jednu određenu pasivnu formulu izvornog jezika. Prvo mjesto zauzimaju svakako sintagme s *erfolgen*, koje se pojavljuju 33 puta u prvih dvije stotine paragrafa Građanskog zakonika Savezne Republike Njemačke.¹⁷

2.5. Često se može pasivna formula izvornog jezika prevoditi u jezik — cilj također pasivom, osobito kada imenicu slijedi genitiv — objekt:

¹³ Vidi H. Kolb, »Das verkleidete Passiv« u: *Sprache im technischen Zeitalter* (1966), sv. 19, str. 173—197; H. Wagner, *Die deutsche Verwaltungssprache der Gegenwart*, Düsseldorf, 1970, str. 17—19.

¹⁴ *Fingerzeige für die Gesetzes- und Amtssprache*, op. cit., str. 9; H. Müller-Tochtermann, »Struktur der deutschen Rechtssprache« u: *Muttersprache* (1959), str. 85. D. Bećar, »O upotrebi zavisnih padeža u jeziku Statuta Gradskog saobraćajnog preduzeća u Novom Sadu«, u: *Prilozi proučavanju jezika* (1973), br. 9, str. 50—53.

¹⁵ Prema terminologiji Erbena: verbum abstractum + begriffergänzendes Nomen, J. Erben, *Abriss der deutschen Grammatik*, Berlin, 1967, str. 113.

¹⁶ Vidi E. Oksaar, »Sprache als Problem und Werkzeug des Juristen« u: *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie* (1967) br. 2, str. 108—111; T. M. Seibert, *Zur Fachsprache in der Juristen- und Sozialbildung*, Berlin, 1977, str. 36—41; K. Daniels, *Substantivierungstendenzen in der deutschen Gegenwartssprache*, Düsseldorf, 1963, str. 20; D. Bećar, op. cit., str. 51.

¹⁷ O upotrebi sintagmi s *erfolgen* u upravnom jeziku ističe O. Ernst: »Die beste Stütze der Hauptwörterei ist das Wort *erfolgen*, denn es schlägt jedes Zeitwort tot. Wo in der Verwaltung gibt es einen Vorgang, der nicht *erfolgen* könnte!« *Gutes Deutsch in der Sprache der Verwaltung*, Stuttgart, 1960, str. 18. Usporedi: P. Sommer, *Unsere Gesetzessprache*, Berlin, 1913, str. 14—17. Općenito o ovoj problematici vidi P. v. Polenz, »*erfolgen* als Funktionsverb substantivischer Geschehensbezeichnung« u: *Zeitschrift für deutsche Sprache* 20 (1964), str. 1—12.

Primjer 8 (čl. 92. st. 2. Zakona o obveznim odnosima)

- Opozivanje ... punomoći može se učiniti izjavom ...
- a) Widerruf ... der Vollmacht kann durch Erklärung ... erfolgen.
- b) Widerruf ... der Vollmacht kann durch Erklärung ... stattfinden.
- c) Die Vollmacht kann durch Erklärung ... widerrufen ... werden.

3. Iz našega prikaza proizlazi da stručni prevodilac mora znati koja su mu jezična sredstva u funkcionalnom stilu jezika — cilja na raspolaganju za specifična jezična sredstva u izvornom tekstu. On, dakle, mora biti u stanju da se oslobodi jezičnih normi standardnog jezika i da oblikuje prevedeni tekst u skladu s jezičnim normama tog funkcionalnog jezika.

Cilj je funkcionalnog prevođenja u utvrđivanju transfer-pravila o formalno-semantičkoj korespondenciji prema kojima bi stručni prevodilac mogao osigurati semantičku ekvivalenciju. U tom pogledu funkcionalna stilistika nadopunjava tekstlingvistično prevođenje uzevši u obzir specifična pitanja transfere.¹⁸

Istraženi je materijal premalen da bi se moglo doći do valjanih zaključaka o funkcionalnim transfer-pravilima. S druge strane, prikazani primjeri pasivnog načina izražavanja upućuju na nekoliko funkcionalnih mogućnosti transfere: 1) Aktivne rečenice izvornog jezika mogu se prevoditi u pasivnom obliku u jeziku — cilju ako značenje ostaje konstantno. 2) Glagolske jedinice u obliku tzv. *Zustandspassiva* koje su u izvornom jeziku i jeziku — cilju formalno korespondenti, u pravilu se mogu doslovno prevoditi. 3) Pasivno stanje izrečeno u izvornom jeziku povratnim glagolima može se prenositi u jezik — cilju pasivom ili konstrukcijama opisnog pasiva. 4) Za pasivne sintagme s apstraktnim glagolima u izvornom jeziku na raspolaganju je u jeziku — cilju više potencijalnih ekvivalenata.

Kad je riječ o pravilima i mogućnostima transfere, moramo ipak naglasiti, kako to Ivir ističe, da »prevođenje nije jednostavna pretvorba izvornog teksta u prevedeni tekst prema nekim jednosmjernim pravilima formalno-semantičke korespondencije«. ¹⁹ Stručno prevođenje je vrlo složen višesmjerni proces koji zahtijeva temeljito poznavanje funkcionalnih stilova izvornog jezika i jezika — cilja da bi prevodilac mogao uspostaviti semantičku ekvivalenciju.

¹⁸ W. Wilss, op. cit., str. 146.

¹⁹ V. Ivir, »Ekvivalencija u prevođenju« u: *Godišnjak Saveza društava za primijenjenu lingvistiku Jugoslavije* 2 (1978).